

Stjepan Benzon

Split

OPAŽANJA O ČAKAVŠTINI MARKA UVODIĆA SPLIĆANINA

U zadnje je vrijeme učinjeno više pokušaja da se čakavskome proznom piscu Marku Uvodiću Splićaninu odredi mjesto kao značajnome književnom stvaraocu. Tako su, po njegovoj smrti, tiskana dva njegova »libra«. »Drugi libar Marka Uvodića Splićanina« (1952) donio nam je dvadeset i jednu njegovu humoresku, dok su u »Izabranom libru Marka Uvodića Splićanina« (1957) objavljene dvadeset i dvije izabrane humoreske; uz to, petnaest njegovih humorističkih pripovijesti tiskano je (1968) u izdanju »Pet stoljeća hrvatske književnosti«. Sva su ta izdanja popraćena iscrpnim tekstovima Nikole Disopre odnosno Živka Jeličića. Nema sumnje da je Uvodić to i te kako zaslužio.

Ovaj splitski čakavac rodio se 27. svibnja 1877. godine u Splitu, gradu koji je volio, koji je opisivao i po kojemu je uzeo nadimak Splićanin. Prvi Uvodićevi tiskani radovi jesu kazališne recenzije, koje je počeo objavljivati u splitskoj štampi početkom ovog stoljeća. Otada se javlja u svim splitskim listovima prije i nakon prvoga svjetskog rata. Tako svoje prve humorističke napise tiska u »Duji Balavcu«, a kasnije i u svome humorističkom listu »Grom«. Nastavlja zatim pisati na čakavštini (u splitskom govoru) svoje pripovijetke, koje objavljuju splitsko »Novo doba«, zagrebačke »Novosti« i »Koprive« kao i neki drugi listovi između dva rata. Zašutio je 1941. godine, kada su Talijani okupirali Split i Dalmaciju; odbivši suradnju s njima, četiri je godine živio vrlo teško. Iza rata postao je kustos splitskoga Gradskog muzeja, kojemu je udario prve temelje. Umro je 3. ožujka 1947. godine.

Iako se Uvodiću kao čakavskome piscu, kako sam već spomenuo, pokušava odrediti mjesto među hrvatskim književnim prega-

ocima, ipak se dosada (koliko mi je poznato) nitko nije pozabavio sredstvom njegovih umjetničkih zamisli; drukčije rečeno, o njegovoj čakavštini gotovo nije bilo riječi. Osvrnuti se na njegov jezik, siguran sam, vrlo je važno, pogotovu stoga što je Uvodić jedan od »posljednjih čakavskih proznih Mohikanaca«. Ali to je i teška zadaća, kao što će se vidjeti. Ovaj napis, kako i sâm naslov kazuje, jest pokušaj da se to pitanje pokrene. Cilj mu je osvrnuti se na neke najbitnije značajke splitskoga čakavskog govora, onoga na kojem je Marko Uvodić stvarao glavna svoja djela. Makar ovaj pokušaj (jer je pokušaj) ne značio potpuno i konačno rasvjetljavanje naznačenog pitanja, vjerujem da će biti od koristi; on će, nadam se, utrti put za nova nastojanja u tom pravcu.

Premda me ovdje zanima jezik Marka Uvodića, nemoguće je ne dotaknuti se, barem s nekoliko rečenica, književne vrijednosti njegovih humoreski. Novinski ocjenjivači i drugi književni kritičari ističu da je književno djelo Uvodićevo prožeto ne samo humorom nego i humanošću, te da upravo zbog te humanosti njegov pripovjedački rad dobija još više na vrijednosti.

»Na isti način«, piše Živko Jeličić, »kao i Kaleb, Uvodić je — otkrivši istinski profil svojih lica — pokušao i izraz približiti zapažaju. Uvodićev izraz oslobođen je svakog posredništva kad je riječ o odnosu zapažaj-izraz. Otkriveni svijet progovorio je tako neposredno, bez komentara, bez pomoćnih mostova, da je njegova logika, njegov domet svijesti i osjećanja utjecao i na oblikovanje samog izraza.« I dalje: »Sve osobine Uvodićeva izraza toliko su povezane, toliko srasle s kretnjom i mišlju njegovih lica da smo se lako mogli prevariti i kliznuti zaključku kako je ipak pred nama vješto montirana faktografija. Sakatost u obliku, u izrazu, sakatost je i samog čovjeka koji obitava u ovom Uvodićevom svijetu. Golotinja oblika, njemuštost u izričaju isto tako golotinja je i njemuštost njegova svakodnevnog bivstvovanja. Ona čudna emulzija animalnog i duhovnog, podsvjesnog i svjesnog, s očitim naglaskom na puteno, na tjelesno, ona vanredna simultanost stravičnog i markaronskog, simultanost macabre-scena i bonvivanskih sijesta samo su prve stepenice koje nas vode u svijet Uvodićeve proze, otkrivajući njegove čudesne prostore.«¹ »U njegovoj prozi«, ističe Nikola Disopra, »živi splitski težak, nosač, zanatlija, činovnik, sirotinja, onaj svijet koji se čitavog svog života, od sunca do sunca, muči da skrpi kraj s krajem. On je umio da duboko uđe u sve boli, patnje i sve dobre i loše strane života tog svijeta koga je njegovo vješto i okretno pero lijepo, bez namještanja i poziranja, književno oblikovalo. Literarno obrađujući tu materiju u svim njenim manifestacijama i nijansama, Uvodić je utkao u tu prozu svoj humor, svoj i naš zdravi primorski humor, u kome se narod našeg primorskog kraja odvajkada ističe.«²

Ne računajući kazališne recenzije i još neka manje značajna djela, Uvodić je mali splitski puk opisivao na jeziku kojim je taj puk govorio. Ovdje se dotičemo splitske čakavštine. Poznato je da su migracije stanovnika iz unutrašnjosti zadnjih nekoliko desetljeća i jak utjecaj štokavštine izmijenili fizionomiju splitske čakavštine. Splitski govor danas, kako utvrđuje Mate Hraste, »po mnogim svojim osobinama pripada više štokavskom nego čakavskom dijalektu. Starije čakavske osobine, naročito akcenatske, danas mnogo bolje čuvaju Kaštela, a naročito Kambelovac i Gomilica.«³ Navodim i mišljenje Radovana Vidovića o splitskom govoru: »Splitski govor ima svojih specifičnosti koje se ponajviše očituju u tome što se na njegovu području miješaju dva elementa: štokavski kontinentalne Dalmacije ikavskoga tipa i primorsko-čakavski. Od Marulićeva vremena pa do danas mnogo se toga izmijenilo u splitskom govoru; štokavski elemenat mnogo je jači.«⁴ To se mišljenje može primijeniti i na čakavštinu Marka Uvodića, i to u potpunosti, kao što će dokazati izlaganje.

Prije negoli prijeđem na osobitosti Uvodićeve čakavštine, spomenut ću ovdje sva Uvodićeva djela tiskana u zasebnim knjigama, i to po podacima Naučne biblioteke u Splitu:

SPLISKA GOVORENGJA OLITI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIČANINA, izdanje Oskara Tartaglie, Split, 1919;

ONĀ OD PIVCA, Humoristička biblioteka »Groma«, Split, 1921;

ONĀ OD PIVCA (šala u 1 činu), Splitska Društvena tiskara, Split, 1926;

JO, STRAJA! (Šala. Jedna slika), Novo doba, Split, 1933;

K VRAGU I TAVA I JAJA (Šala. Jedna slika.), Novo doba, Split, 1933;

STIPE IGRA I PULENTA, Novo doba, Split, 1933;

LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIČANINA, Binoza, Svjetski pisci, Zagreb, 1940;

DRUGI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIČANINA. Novinsko-izdavačko poduzeće »Slobodna Dalmacija«, Split, 1952;

IZABRANI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIČANINA, Pododbor Matice hrvatske, Split, 1957.

Ovdje treba dodati IZABRANA DJELA Marka Uvodića Spličanina, Đure Vilovića i Danka Anđelinovića u izdanju »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 89, Zora-Matica hrvatska, Zagreb, 1968; tu je, kako je spomenuto, tiskano petnaest izabranih humoreski Marka Uvodića.

Kako me zanima upravo splitska čakavština, kojom je Uvodić pisao svoja najvrednija djela, to se neću osvrtni na njegove kazališne recenzije i neka druga, manje važna djela. Neću se baviti ni onim dijelovima čakavskih djelâ koje (dijelove) Uvodić — kao što običavaju i drugi pisci — radi stilističkih i sličnih razloga dono-

si na kojem drugom govoru, a ne na čakavštini. Tih je dijelova inače malo. Spominjem ipak, primjera radi, da u kratkoj farsii »Onâ od pivca« kontinentalac Martin Bezina govori jednim od govora mlađeg ikavskog dijalekta: »Zove se Bezina, iston k' i ja. Nismo nikakav rod, k'a recimo, rodijaci, tol'ko, koliko ja vamika ol vi menika.«⁵ Doduše, Martin upotrebljava i glagolske oblike »sedem« i »sejâ«,⁶ no očito je posrijedi greška. Evo još jedan primjer nečakavskoga govora, ovaj put iz usta Valjevca »šjor Steve«: »Alal ti vera, gospo'jo, tebi i toj tvojoj travarici. K'o da je pripečenica. Sad sam dobro, ali je juče bilo slabo, bio sam baš zdravo bolestan. Mislio ja ne dočekati današnji dan.«⁷

Svatko tko se želi pozabaviti čakavštinom Marka Uvodića susrest će se s jednom teškoćom tehničke naravi. Naime, u »Libru Marka Uvodića Splićanina« i u »Drugom libru Marka Uvodića Splićanina«, u obilježavanju pravopisnih znakova i u nekim drugim pitanjima primijenjen je jedan postupak; u »Izabranom libru Marka Uvodića Splićanina« drugi, a u izdanju »Pet stoljeća hrvatske književnosti« — treći postupak. Na primjer, u prva dva spomenuta »libra« naći ćemo treće lice jednine prezenta glagola *biti* u obliku *nij'*, glagolske radne pridjeve *proša'*, *dostiga'*, *naša'*, veznik *ka'*, imenicu *u'je*, itd. U »Izabranom libru« ti se oblici pojavljuju kao *nij* (stalno bez apostrofa), *proša*, *dostiga*, *naša*, *ka*, *uje*, dok će se u izdanju »Pet stoljeća hrvatske književnosti« pojaviti kao *nî*, *prošâ*, *dostigâ*, *našâ*, *kâ*, *uje*. Ja sam se držao načela da primjeri moraju biti jasni, te sam apostrofe i druge znakove bilježio kada je to radi smisla potrebno. Naravno, Uvodićev način pisanja 'j (na mjestima gdje *lj* prelazi u *j*) nisam prihvatio, kao što nije prihvaćen ni u izdanju »Pet stoljeća hrvatske književnosti«. Naime, govori se *uje*, *prijatej*, *obitej*, te su apostrofi suvišni, a Uvodić ih je (kao u još nekim primjerima) upotrebljavao samo zato da bi čitaoca upozorio kako je glas *l* ispušten.

Teškoće iskrsavaju i stoga što u nekim Uvodićevim djelima ima podosta tiskarskih pogrešaka. Evo samo jednog primjera, gdje u neposrednoj blizini nalazimo oblik glagola *moć* pisan rastavljeno od negacije i — pisan zajedno s negacijom: »... jerbo kad tovar *ne more* da malo digne rep, *nemore* revat.«⁸

O GLASOVIMA

VOKALI

Refleks *glasa jat* (ě) u splitskoj čakavštini, na kojoj piše Uvodić, jest uvijek *i*; dugo *i* odgovara standardnom književnom *ije*, a kratko standardnom *je*: *lipo*, *rič*, *vrime*, *bidni*, *zamišali*; *did*, *di*, *misto*, *obid*, *čovik* itd.

I je uvijek i u prefiksu *pri*: *prisist, privarit, primistit, prič, pridat, prigledat*.

Iznimno u oblicima glagola *sest* nalazimo *e*: *sedin, sedite, seli su, sela bi* itd. Ponekad ipak u Uvodića nađemo *i*: *sididu, side, sidite*.

Vokal *a* javlja se mjesto *i* u imenici *jagla*. Nalazimo ga i u oblicima glagola *vazet*; u glagolskim radnim pridjevima kojima je otpalo krajnje *l*: *naša, doša, reka, zna, uliza*, u prijedlogu *prama* (= prema); u kosim padežima imenicâ *pas* i *pasić*, gdje se ne gubi: *pasa, pasu, pasića, pasiću*. (Inače Uvodić redovito ima oblike drugih riječi s nepostojanim *a*: *trgovac — trgovca, lonac — lonca, zal — zla*.)

Vokal *e* otpada na završetku prezentskog oblika *nij'* (ni).

Nalazimo ga mjesto *a* u oblicima glagolâ *krest, rest* i u njihovim složenicama *ukrest, narest, izrest* i sl. te u imenicama *rebač* i *greb* (prijelaz *ra* u *re*). Mjesto *i* stoji *e* u oblicima glagola *sest*.

Vokal *i*, kao što je spomenuto, nalazimo u Uvodićevim djelima kao refleks glasa *ě*. Imamo ga zatim u pridjevu *jidan*, u prilogu *nikako* (= nekako), u zamjenicama *ništo* (= nešto) i *ništa* (= ništa) te u imenici iz talijanskog jezika *kadina* (gdje bi se očekivalo *kadena*).

Bez obzira na to radi li se o glagolima na *-ti* ili onima na *-ći*, krajnje *i* u infinitivu uvijek u splitskom govoru otpada, pa ti oblici glase: *radit, govorit, pit, poč, reć, nać*.

I otpada i u riječima *pulic'jot, malic'ja* i sl.

Vokal *o* stoji mjesto *i* u vezniku *oli* (= ili); počesto se nađe mjesto *e* u instrumentalu jednine imenicâ muškog roda na palatal: *mišon, ditičon, ujon* (= uljem); ima ga na početku pokazna zamjenica *oto* (= to), a pojavljuje se u prilogu *tot* (= tu).

Nema krajnjeg *o* u vezniku *kao*, koji u Uvodića glasi *ka (kâ)*, jer je *ao* skraćeno u dugo *a*.

Vokal *u* redovit je u Uvodića na kraju trećeg lica prezenta u množini glagola koji bi morali imati *e*: *govoru, nosu, radu*. (Ti oblici u Uvodića mogu glasiti i *govoridu, nosidu, radidu*, o čemu će više riječi biti uz prezent.)

U dolazi umjesto *o* u nekim tuđicama: *pulitika, pulic'joti, trapula, kunplimenat, lunbrela*.

Izgubljen je vokal *u* u prilogu *spore(d)* (= usporedo).

Vokalno *r*. Uvodić redovito piše: *smrt, prst, krst, krv, crn*. itd.

Ar i *er* nalazimo u riječima *arjav, erjav* (= rđav), *jarpa* (= hrpa), *ervacki, re* u *Trešt*, a *ri* u *crikva, krišćanski, drivo* itd.

U riječima stranog podrijetla gubi se *au*, te Uvodić piše: *tonobil, tolomaš*.

Na kraju treba reći da diftongâ nema u splitskom govoru, te ih nema ni u Uvodića.

KONSONANTI

Velari: k, g, h. K otpada u riječima iz talijanskog jezika: *karateristika dijale't* i sl. Mjesto *t* dolazi *k* u riječima *nesriknji, nesriknjica*.

G otpada na početku u riječima *'dikod* i *'di*.

H ima Uvodić u riječi (iz njemačkog) *havelok*. Inače *h* otpada u glagolskim oblicima: *oće, odi, odilo se, uzjat* (= uzjahati); u pridjevu *ervacki*; u imenicama *armonika, 'ijena, 'rana*; u genitivu množine zamjenicâ, pridjeva i brojeva: *uz nji', od ovi', naši'; dobri', lipi', zli'; jedni', drugi', jedanajesti'*.

Mjesto *h* Uvodić ima u jednim riječima *j*, a u drugim *v*: *straj, vrj, povrj, trbu, Vljaj, orij, jtnut se; juva, krv, u duvu kršćanskom*.

Skup *hv* daje u Uvodića *f: fala, zafalan, ufatit, prifatit*.

Dentali: d, t. D ima Uvodić u trećem licu množine prezenta; *stojidu, vežijedu, ležidu, razgovaradu, tučedu se* (iako, kako ćemo vidjeti, on upotrebljava i oblike bez *d*).

D i t otpadaju u skupovima *tsk, dst, dsk: spliski, Soldaska, susistvo, juski*. Ponekad mjesto *tsk* i *dsk* stoji u Uvodića *c: ervacki, jucak*. (Pridjev *jucak* javlja se, doduše rjeđe, u još dva oblika: *juzak* i *jusak*.)

D otpada u riječima *za'nji, uzaje'no* (= zajedno), *a'vokat, žep, ispo'* (= ispod, pod). I prijedlog *o'* (= od) javlja se najčešće bez *d*. Ispada *d* i u prilogu *oklen* (= odakle, s dodanim *n*).

Mjesto *d* nalazimo *j* u prijedlogu *zaraj* (= zbog, radi).

T mjesto *ć* ima Uvodić u pridjevu *kutnji: kutnja žena*.

T otpada ispred *k: ko, slako, o'krilo*; otpada skoro uvijek na kraju brojeva *pe'* (osobito u svezi *pe-šest*), *dese', devedese'* iako se u Uvodića nalaze i primjeri s *t* na kraju. Ne nalazimo *t* ni u nekim glagolima: *o'počinut* i sl.

Nazali: m, n. Uvodić ima (dodano) *n* na kraju priloga *oklen, prin, najprin, poslin* (koji se javlja i u obliku *posli*).

M redovito daje *n* u prvom licu jednine prezenta: *gren, gledan, mislin, jeman, govorin*; u nastavcima dativa, lokativa i instrumentalâ množine imenicâ, zamjenicâ, pridjeva i brojeva: *judiman, glavvan, ženvan; sviman, ovin, našiman; dražjin, bojiman* (= boljima); *prviman, trećin, desetiman*; u instrumentalu jednine svih naprijed spomenutih vrsta riječi: *kućon, sinon, selon; njin, otin, š njon; dobrin, lipon, većin; drugin, petin, devetin*; na kraju brojeva 7, 8 glavnih brojeva koji završavaju sa 7 i 8: *sedan, osan, dvadese' sedan, devedese' osan*.

Neočekivano, na nekoliko mjesta u Uvodićevim djelima nalazimo nominativ imenice *kun* (sa izmijenjenim *m* u *n*), iako inače ona u njega glasi *kum: kun Frane, kun Mate*; oblik *kun* dolazi jednom čak u naslovu humoreske: »*Kun Frane i njegov tovar*«.

Iako nije na kraju, *n* mjesto *m* stoji u riječi *tonobil*.

Jednačenjem po mjestu izgovora imamo *n* mjesto *m* u riječima *punpa*, *kunplimenat*, *kunplir*.

Sibilanti: *c*, *z*, *s*. *C* i *z* ima Uvodić kao rezultat sibilizacije: *težaci*, *prazi*, *bubrizi*, *vlaži*, *uteci*.

C stoji namjesto *st* u riječima *cablo*, *caklo* (*cakal*) te pridjevu *cakleni*.

Dodano *c* nalazimo na kraju riječi *joščec* (= još), koju Uvodić piše i kao *joščec*. (Taj je zadnji oblik očito pogrešan.)

Već kod dentala spomenuti su oblici *ervacki* i *jucak*.

Z dodano imamo na početku glagola *zdignit* (= podignuti): *zdignen*, *zdigâ je*, *zdigli smo* itd.

Imenica *prasac* mjesto *s* ima u kosim padežima *j*: *prajca*, *prajcu*; tako je i u množini. tj. u svim oblicima u kojima nema (nepostojanog) *a*: *prajci*, *prajcima*, ali: *prasac* (gen. množine).

Labijali: *p*, *b*, *v*, *f*. Suglasnik *p* otpada na početku riječi, na primjer u imenicama *'čela*, *'tica* i *'sovanje* te u oblicima glagola *'sovat*.

B je otpao u pridjevu *o'ziran* i u oblicima glagola *o'zirat se*.

V je otpao u riječima *mrt'ac* i *s'rbit*, a nalazimo ga nepretvorena u *u* kod priloga *vavik* i kod glagola *vazest* i njegovih složenica *zavazest*, *privazest* i sl.

Javlja se *v* na početku veznika *vengo*.

F se dobiva od *hv* (*hvala* = *fala*), o čemu je govoreno kod velara. Inače *f* nalazimo jedino u tuđicama: *falit* (= pogriješiti), *falš*, *ferata*, *fjorin*, *fjera*, *foša*, *fregat* (= ribati pod i sl.), *frišak*, *frut*, *funtana*, *furešt*.

Likvide: *l*, *r*. Uvodić ima dodano *l* u riječi *kunplir* (= krumpir), a *l* mjesto *n* piše stalno u riječima *zlamen*, *zlamenovat se* i u njihovim izvedenicama.

L nalazimo u Uvodića na kraju imenicâ muškog roda, gdje nije otpao niti se pretvorio u koji drugi glas: *dil*, *špurtil*, *kasil*, *kabal*, *maštil*, *pakal*, *šofal*, te na završetku pridjevâ muškog roda: *vesel*, *zal*, *svital*, *vajal*, *debel*.

L mjesto *n* piše Uvodić u riječi *tolomaš* (= autonomaš).

R se javlja u prezentu glagola *moć* (*moren*, *moreš*... *moredu*), u prijedlogu *brez* (= bez), koji dolazi i u obliku *prez*, te na završetku nekih priloga: *ozgar*, *odmar*, *nidir* i u zamjenici *nikor*.

Palatali: *č*, *ć*, *dž*, *đ*, *š*, *ž*, *j*, *lj*, *nj*. *Č* nalazimo u upitno-odnosnoj zamjenici *ča*.

U skupu *čk* pretvara se *č* u *š*: *težaški*, *maška*, *lovaška*, *prasaška*, *Braška*, *trgovaški*, *jaraški*, *sućuraško*.

Istu sudbinu doživljava *č* u skupu *čn*: *obišno*, *neobišno*, *slišno*.

Č je sačuvan u imenici *črivo*, a mjesto *š* nalazimo ga u imenici *čarlatan*.

Ć dolazi na kraju infinitiva, gdje je otpalo završno *i*: *reć, poć, doć, tuć, otić, nać*. Oblika na *jt* nema u Uvodića.

Mjesto *dž* nalazimo samo *ž* u riječima *žep, žepić, žepni*.

Đ otpada u prijedlogu *me'u* (= među), a mjesto književnog oblika *g o s p o đ a* Uvodić ima *gospoja*.

Š piše Uvodić (prema izgovoru) namjesto *s*, kada se *s* nađe pred palatalom *nj* na početku zamjeničkih oblika: *š nje, š njon, š njega, š njin, š njiman*.

Š nalazimo redovito mjesto *s* u riječima iz stranih jezika, ponajviše iz talijanskog: *profešur, štrumenti, peronošpora, šanatorij, štrategija, štorija, kineška, peršona, Porto Šaid* (i pisano zajedno: *Portošaid*), *guštat*.

Mjesto skupa *št* Uvodić stalno ima *šč*: *ušćinut, boleščina, polivaščina, pušća, joščec, baščina, žeščit (se), budaleščina, pomišće, potrepščina, bliščat, namiščaj, krščen, namiščat*.

Ž mjesto *z* nalazimo u stranim riječima: *vižita, fantaziža, doža, Tereža, Anježa, Dionizže, Bižmark, poežija*.

Ž mjesto *st* piše Uvodić u riječi *ažma*.

Ž mjesto *z* imaju oblici domaćih glagola VI vrste na — *ivat*: *kaživat, veživat, prikaziživat, iskaživat, uvežijen, prikaziživala* i sl.

Osim nekoliko iznimki (koje spominjem uz *lj*) Uvodić redovito ima *j* mjesto *lj*: *vejača, boje* (= bolje), *iz poja, tkaja, voja, bogojuban, judi, žuji, jutica, jubit (se), prijatej, obitej*.

Epentetskog *l* nema: *zemja, zdravje, dubji, divji, zajubjen, debji*.

J nalazimo na početku nekih riječi (prejotacija): *jopet, japril, juvo, jafan, janteršeš, joko, jusne*.

U skupu *žj, šj* ostaje *j*: *(naj)dražji, možjani, nižje, višji, težja, bržje, podužje, zanajvišje, ponajvišje*.

J dolazi u završetku brojeva 11 do 19 (gdje imamo *jst* mjesto *est*): *jedanajst, dvanaajst... devetnajst*; u imenici *tejtatar*; u kosim padežima imenicâ *kanape* i *konbine*: *kanapeja, kanapeju, konbineja, konbineju*; mjesto *v* u riječi *japno*; mjesto *h* u riječima *trbuj, orij, povrj* i sl. (što je spomenuto uz velare); u genitivima množine dviju imenica: *rukuj, noguj*; u prijedlogu *zaraj*; mjesto *l* u riječi *žaj* (= žao). Nadalje, *j* dolazi mjesto *đ* u oblicima pridjeva i prilogâ: *tuji, slaji, mlaje, najmlaja*; mjesto *d* u (talijanskoj) riječi *brujet*; u kosim padežima imenicâ *Lućac, prasac* (mjesto *ć* odnosno *s*): *Lućac, Lujca, Lujcu... prasac, prajca, prajcu*. *J* mjesto *ć* piše Uvodić i u riječima *pokujstvo* i *mogujstvo*.

Otpada *j* u prilogima vremena *iz'utra* i *prek'uće*.

Lj ostaje nepromijenjeno u brojevima *miljun, milijarda* te u nekoliko imenica iz stranih jezika: *obilja, botilja, kvadrilja, 'vangjelje, miljuner*.

Nj mjesto *n* ima Uvodić u riječima *nesriknji, nesriknjica*.

Na kraju poglavlja o glasovima treba istaknuti poznatu jezičnu tendenciju za što lakšim izgovorom, koja u Uvodićevoj čakavštini

osobito dolazi do izražaja. Velik se broj glasova gubi, mijenja, spaja drugim glasovima (što je vidljivo iz dosada navedenih primjera). Evo još nekoliko primjera kojima se potkrepljuje gubljenje glasova: *S Bogo'van*; *o' 'š* (= hoćeš); *ako ne'sš* (= nećeš); *ti'sš* (= ti ćeš) *me privarit*; *on m' 'e* (= mi je) *reka*; *kako su svi' ovi' dan'* (= svih ovih dana); *da san o' tebe to ču* (= da sam od tebe to čuo); *sta i' je mirit* (= stao ih je umirivati); *čekâ ga kâ mesiju*.

Bilo bi zanimljivo ispitati, bar na nekim primjerima, koliko glasova otpada. Uzmemo li primjer »*di 'š*«, vidjet ćemo da ta tri glasa splitskog čakavskoga govora zamjenjuju sedam književnih štokavskih (gdje ćeš). U primjeru »*mo' š ga popit koliko te voja*« jesu 22 glasa, dok bi standardni književni jezik za tu misao »*potrošio*« 27 glasova (a, u latinici, 28 slova): »*možeš ga popiti koliko te je volja*«. Bilo bi zanimljivo uspoređivati i pojedine čakavske govore; tako će Splitsanin u upitnoj rečenici »*Di si bi?*« upotrijebiti šest glasova, dok će Kastavac tu imati devet glasova, tj. 33 posto više: »*Kade si bil?*«

O OBLICIMA

SKLANJANJE

Imenice. Što se tiče roda imenica, spomenuti mi je neobičan srednji rod imenica *octo* i *šoldo*: *ovo octo, koju šoldo*. Zanimljive su i nekolike imenice iz talijanskog jezika, koje u splitskom govoru završavaju na *-un* (prema talijanskom *-one*), i u Uvodića su ženskog roda: *jemat ćeš njegovu penšjun*; *ovu komišjun*.

U deklinaciji imenica muškog roda ima više odstupanja od standardnoga književnog jezika.

Najprije, u skladu s onim što je rečeno o prelaženju *m* u *n*, instrumental jednine uvijek završava na *n*: *Spliton, sinon, zidon, stolon, čovikon*. U tom padežu, kada imenica završava na palatalni suglasnik, Uvodić miješa *e* i *o*, ali o preteže: *bokunićen, kjućen, krakunićen; kamišon, krojon, znojon, ocon, ditićen, mišon, ujon* (= uljem).

U nominativu množine dolaze kratki oblici imenica s jednim slogom: *miši, stoli, puti, dili, žmuli, šćapi, prazi, vrči, ognji, vrazi, kjuči*; rjeđi su oblici duge množine: *sinovi, kumovi, muževi, listovi, gradovi*.

U množini se vrši sibilizacija: *banci* (od *banak* = klupa), *praziman, bubrizi, vraziman, vištaci, težaci*.

U genitivu množine Uvodić ponajčešće ima za nastavak *i*: *dese' puti, duzina kolači, jema lupeži, od miši, nikoliko žmuli, deve' dili Splita, bilo je tenori, bilo je ditići, par puti, par metri, višje vrči, poslin par miseci, nij' bilo prozori, par dinari*. Nešto je rjeđi genitiv

množine bez nastavka: *nikoliko dan, u fratar, par čaval, osan dan, nekoliko jaj, trinajst utorak, povrj roditelj*. Ima i nekoliko primjera genitiva na *ov*: *troškov, Vlajov, korakov, junakov, glasov*, a naći ćemo, vrlo rijetko, i primjere *a*: *obitej plemića*.

Dativ, lokativ i instrumental množine jednaki su. Ti padeži na završetku imaju *n*, pa se čini kao da je to *n* dodano standardnome književnom nastavku: *mišiman, zubiman, judiman, stanariman, brodiman, klišćiman, roditeljiman, prstiman, postoliman, portuniman*. Ima jedan primjer s književnim nastavkom (greškom?): *mladićima*; neobičan je također primjer s nastavkom koji inače kod Uvodića imaju imenice ženskoga roda: *zastupnicin* (mjesto očekivanog: *zastupniciman*).

Što se tiče imenicâ ženskog roda, Uvodić oblike *mater* i *ćer* upotrebljava za nominativ i akuzativ.

Instrumental jednine, razumije se, završava na *n*: *ženon, ćeron, kućon*.

Sibilarizaciju (izuzevši poneki primjer, kao: *vlazi, ruci*), ne vodi: *šaki, viki, oseki, nogi*.

Genitiv množine ima nastavak *î*, ili je bez nastavka, ali pretežu oblici bez nastavka: *puno botiljî, višje urî, šačica sardelinî, skaliniî, katridî, beštimî; iz Slatin, ponistar, žen, besid, čik, giric, mušul, zemaj, smokav, srid, subot*. Treba svakako spomenuti i genitivne oblike *rukuj* i *noguj*.

Dativ, lokativ i instrumental množine također su jednaki, ali — za razliku od nastavaka u muškom rodu — nastavci su u ženskom rodu obično kraći, tj. (osim u primjeru *misliman*) nema nastavka — *iman* nego *-an*: *ziman, kućican, postejan, zrakan, štorijan, starican, oštarijan, ženan, ćeran, kravan, subotan*.

U deklinaciji imenicâ srednjeg roda nema novih osobitosti, jer se slažu s imenicama muškog roda (tj. u instrumentalu jednine na kraju je *n*: *selon, miston, nebon*; u genitivu množine nalazimo nastavak *î*: *mistiî*, no ovdje imamo i očekivani nastavak *â*: *vratâ*, a ponekad se pojavi i oblik bez nastavka: *vrat*; u dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavci su kao i u muškom rodu: *vratiman, rameniman, cabliman*).

U ostalome deklinacija imenicâ odgovara književnom jeziku.

Zamjenice. Od osobitosti u deklinaciji ličnih zamjenica treba spomenuti zamjenicu prvog lica, koja u instrumentalu jednine glasi trojako: *namon, menon* i *mnon* (*pada mnon*). Instrumental jednine, što vrijedi za sve riječi s deklinacijom, ima *n* mjesto *m*: *tobon, njin, njon*. Lična zamjenica trećeg lica u genitivu množine glasi *nji'* ili *njizi'*, tj. dolazi bez *h*, a to vrijedi za sve genitive svih promjenljivih riječi. U dativu, lokativu i instrumentalu množine lične zamjenice glase *naman, vaman, njiman*. Nenaglašeni oblici tih

triju padeža glase *nan, van, in* (rjeđe *jin*). Već je spomenuto da Uvodić prijedlog *s* pred oblicima *s* početnim *nj* piše kao *š*: *š njin, š njon, š njiman*.

Od prisvojnih zamjenica spomenimo oblike bez *h*: *nji'ov, nji'ova, nji'ovo, nji'ove, nji'ova*. Ostalo je sve kao u ličnih zamjenica.

Upitna zamjenica za stvar jest *ča* i ima instrumental *čen*, a rjeđe *čemu*; za osobu glasi *ko* i sklanja se u skladu s dosada iznijetim (instrumental ima *kin*).

Ča dolazi i u odnosnom značenju (o čemu će biti govora u sintaksi). Uvodić inače u odnosnom i upitnom obliku uvijek ima zamjenice *koji, koja, koje* (a ne *ki, ka, ko*). U vezi s upitno-odnosnim zamjenicama treba spomenuti da nominativ muškog roda *kakvi* dolazi i u obliku *kakov i, rijetko, kaki*.

Pokazne zamjenice u nominativu jednine muškog roda glase *ovi, ti i oti, oni*. U njihovoj deklinaciji Uvodić ima dvojake, meke i tvrde, nastavke: *ovega i ovoga, tega (otega) i toga (otoga), onega i onoga*. Te nastavke upotrebljava podjednako često. U dativu jednine naći ćemo oblike *ovome i ovemu, tomu i temu* itd. U nominativu množine muški rod glasi *ovi, ti i oti, oni* — dakle, s čakavskim dugosilaznim akcentom na krajnjem vokalu.

Neodređena zamjenica (štokavska) *ničiji* glasi u Uvodića *ničigov*, a *vas* (metatezom) u kosim padežima deklinira se *sveg(a), svem(u)* itd. Srednji rod jednine ima nominativ *sve i svo*. Množina, prema onome što je dosad kazano, glasi: *svi, svi', sviman* (rjeđe *svin*).

Pridjevi. Od pridjeva spomenimo neobičan oblik *drugovačiji* (od čega je prilog *drugovačije*). Za instrumental jednine svih rodova (koji na kraju ima *n*) ni za genitiv množine (koji je bez *h*), kao ni za druge padeže, nema se što osobito reći. Komparacija pridjeva odgovara književnom jeziku; jedino treba istaknuti da *j* ne otpada iza palatala: *dužji, dražja, višje, najnižji*.

Brojevi. Od glavnih brojeva 4 glasi *četer* (ponekad i *četiri*); 5 Uvodić piše *pe'* (ponekad *pet*) 7 i 8 imaju na kraju *n*: *sedan, osan*; brojevi 10, 20 do 90 obično dolaze bez krajnjeg *t*: *dese', dvadese', tridese' ... devedese'*; brojevi 11, 12 do 19 mjesto završetka *-naest* imaju *-najst*: *jedanajst, dvanajst, trinajst ... devetnajst*. Spomenimo još: *ijada, miljun, milijarda*.

Od glavnih brojeva Uvodić deklinira broj *jedan*, koji obično ima meke nastavke: *jedneg(a), jednemu ili jednen* itd., a rijetko se nađu i oblici s tvrdim nastavcima: *jednog(a), jednomu ili jednon*.

Redni brojevi glase: *prvi, drugi, treći, četvrti ... jedanajesti, dvanajsti ... devetnajsti* itd., dakle sve je u skladu s dosada iznesenim opažanjima. Ni u deklinaciji rednih brojeva nema osobitosti: što je rečeno za pridjeve, vrijedi i za redne brojeve.

SPREZANJE

Infinitiv u Uvodića uvijek dolazi bez krajnjeg *i*: *bit, udat, znat, kaživat, zakopat; reć, doć, poč, otić, nać*.

O *prezentu* treba reći nešto više.

Glagol *bit* ima naglašeni prezent: *jesan, jesi, jê; jesmo, jeste, jesu*, a nenaglašeni: *san, si, je; smo, ste, su*.

Glagol *tit* (= *htjeti*) u naglašenim oblicima prezenta dolazi bez početnog *h*; prvo lice jednine jest *oću*, u drugom licu *oćeš* skraćuje se *o'š*, a treće lice množine glasi *oćedu*. Od nenaglašenih oblika izdvaja se jedino treće lice množine: *ćedu*.

Glagoli tipa *poć* (koji u infinitivu imaju *ć*, a ne *jt*) imaju u prezentu skup *jd*: *pojden, pojdeš, pojde; pojdemo, pojdete, pojdedu (najden, najdeš... najdedu; obajden, obajdeš... obajdedu itd.)*.

Glagoli šeste vrste (na *-ivat*), kao što su *iskaživat, raširivat, produživat* i sl., imaju prezent: *iskažijen, iskažiješ, iskažije; iskažijemo, iskažijete, iskažijedu*.

Prezent glagola *moć* glasi: *moren, moreš, more; moremo, morete, moredu*.

Glagol *grest* spreže se u prezentu: *gren, greš, gre; gremo, grete, gredu*.

Za glagol *sest* rečeno je već da ponajčešće ima *e* mjesto *i*: *seden, sedeš* itd.; u nesvršenom prezentu: *sedin, sediš* itd.

Prezent glagola *počet* ima prezent: *počmen, počmeš* itd.

Glagol *živit* glasi u prezentu: *živen, živeš* itd.

U trećem licu množine glagolâ na *-ć*, koji je dobiven od *kt, gt*, Uvodić provodi palatalizaciju: *rećedu, ispeću, ostrizedu* i sl.

Za treće lice množine važno je napomenuti da Uvodić podjednako često upotrebljava i oblike na *-du* i bez *-du*: *pivadu, dolazidu, validu, dotičedu, bojidu se, visidu, znadedu, tiščidu, vežijedu, raširidu; otmu, znadu, zagrizu, laju, živu, ispeću, o'kinu*; u drugom slučaju glagoli treće i četvrte vrste imaju *u* mjesto *e*: *nosu, vidu, zalazu*.

Imperfekta Uvodić ne poznaje. Naići ćemo međutim kod njega na oblik *bišeš*. Držim da je to ostatak imperfekta, što se vidi po značenju. Na primjer, rečenica »*bišeš dovest Grgura Ninskoga da ti on izmiri*« znači: »morao si dovesti (trebalo je da dovedeš) Grgura Ninskoga ...«

Uvodić nema ni *aorista*, ako se izuzmu oblici glagola *bit* (koji, kako ćemo vidjeti, služe za tvorbu kondicionala): *bi', bi, bi; bimo, bite, bidu* (rjeđe *bi*).

Futur I tvori se kao i u standardnome književnom jeziku s time da infinitivu uvijek otpada krajnje *i*; razumije se. treba imati na umu ono što je rečeno za prezent glagola *tit*: *bit ću ... bit ćedu, ja ću bit ... oni ćedu bit; ja ću nać ... oni ćedu nać, nać ću ... nać ćedu*.

Futur egzakti (koji je u Uvodića rijedak, jer mjesto njega upotrebljava prezent svršenih glagola) tvori se tako da mjesto glagolskoga radnog pridjeva dolazi infinitiv glagola koji se uzima: *kasnije ćeš ogrist boje, ne budeš li slušat.*

Perfekt u svojoj tvorbi nema osobitosti, ako se ima na umu ono što je kazano za prezent glagola *bit* i za otpadanje završnog *l* u glagolskome radnom pridjevu: *ja san bi, ti si zna; kúpi san, iša si* itd.

Pluskvamperfekt se (jer imperfekta Uvodić nema) tvori samo s pomoću perfekta pomoćnog glagola: *ja san bi, kúpi, ti si bi, reka; bi san kúpi, bi si reka.*

Imperativ je u skladu s onim što je dosada rečeno o glagolskim oblicima (inače u ostalome odgovara književnom jeziku): *najdi, neka najde; najdimo, najдите, neka najdedu; kaži . . . neka kažedu.*

Ni u tvorbi *kondicionalâ* nema osobitosti te će kondicional sadašnji glasiti: *ja bi reka, ti bi reka, on bi reka; mi bimo rekli, vi bite rekli, oni bidu (bi) bili rekli; da bi' . . . dali bidu (bi), a kondicional prošli: ja bi bi reka . . . oni bidu (bi) rekli; bi bi' reka . . . bili bidu (bi) rekli.*

Od *glagolskih priloga* Uvodić ne poznaje prilog prošli (tj. nema oblika na *-vši, -avši*), a glagolski prilog sadašnji gubi krajnje *i*: *plaćuć, misleć, pivajuć, govoreć.* Kao što se vidi, taj se oblik tvori od standardnih štokavskih trećih lica množine prezenta (a ne od čakavskih oblika s nastavkom *-du* ili bez njega).

Postoje oba *glagolska pridjeva*. Već je kazano da glagolski radni pridjev u muškom rodu gubi *l*: *bi, vidi, rádi, písa, iša.* Ali u Uvodića ima i dvostrukosti, te nalazimo *põče* i *počeja, vaze* i *vazeja*, a na nekoliko mjesta javljaju se i oblici (u kojima je — greškom? — izostavljeno *j*): *mašia, sidia.* Za glagolski pridjev trpni treba jedino reći da nema epentetskog *l*: *kupjen, zajubjen, zakrtpjen* i sl.

S I N T A K S A

PADEŽI

Što se tiče sintakse padežâ, u splitskom govoru (kakav je u djelima Marka Uvodića) ima više zanimljivosti.

Imenice. Nominativi imenicâ *ćer* i *mater* prva su osobitost; oni tako glase i u akuzativu. Evo primjerâ za nominativnu upotrebu tih imenica: *Meni bi mater misila . . . kruz; Ostale su one dvi same mater i ćer; mater najboje zna kako jon se ćer zove; pa će vaša ćer uza nj pristajat ka krajica jedna; ćer mu je bila; bit ću jon mater; čula san kako jon mater govori, to van je ćer Marina Šegovića s Lujca.*

Na nekoliko mjesta nalazimo genitiv pripadnosti umjesto priložnih pridjeva: *Odni je u Barića oštariju; Zakeje sin (= Zakejin sin); Ova Barića oštarija bila je blizu Matejuške.*

Podjednako često Uvodić u zanižanim rečenicama ima objekt u akuzativu i genitivu. Primjer za akuzativ: *Nikad jaglu da je u ruke vazela; Nikor nij' čini život koji su oni činili; Nikad nij' kupi kartu duvana.* Primjeri za genitiv: *Nij' za to jema prigode; a oni druge robe nisu imali; Nisu nikad kupili ni odiče ni obuče.*

Kad se spominje genitiv, treba reći i ovo. Uvodić prijedlog od redovito skraćuje u o', stavljajući uvijek apostrof: *branče o' ribe; uvik bi odî ... o' nedije i o' sveca; Gospe o' Karmena; iznutra ka o' zlata; nisu bili o' driva; ramina o' petroja; nećemo umrit o' glada.* Ima međutim i primjerâ (tiskarske greške?) u kojima stoji od: *samo od nedije; vonj od mora; judi od posla; pucali od jida; Tone je bila od ribarnice.* U primjeru *pucali od jida* možda stoji neskrraćeno od da se izbjegne hijat; na to upućuju i ovi primjeri: *jedan od oni; ča jemamo od intrade; botilja od octa; od oni žuti.*

No upotreba prijedloga o'(od) zanimljivija je od njegova oblika. Naime, taj prijedlog stoji uz genitiv namjesto prijedloga o i lokativa: *Onâ o' pivca (= ona priča ili dogodovština o pijevcu); Ča mi govoriš o' šjor Tona? O' kojega šjor Tona, od onoga zar? Međutim, pravilno o s lokativom stoji u primjeru: o prašini da se i ne govori.*

Upotrebu dvaju prijedloga naći ćemo u primjerima kao što su *do na vrata o' kuće, do na vrata oštarije.*

Važna osobitost splitskoga govora jest da se mjesto lokativa uzima akuzativ. Tako u Uvodića imamo: *Kad je bi u marinu (= u mornarici) u Pulu; stâ bi cili dan u butigu; kum Andrija je bi u marinu; Volilo je čejade sidit na trupicu ven na katridu; na ponistru je pivala; učini san bužu na kanape; ona bi pod nos tiščala bočicu; najden se jedne nedije na rivu; bilo je Masorčići i gori ... pod Kanap žudinski (= pod Židovskim grobljem); dikod bi u butigu ušćinu koju službenicu.* Ali Uvodić ponekad upotrijebi i pravilan oblik u lokativu: *ona bi ... po noći na postěji stenjala; jer bi in na glavi vidî roge; uvik bi ga u tinelu lipo primila; proživili cili vik na Matejuški.* Pretežu ipak oblici s akuzativom. Međutim, da bi se vidjelo koliko Uvodić miješa oba oblika, navest ću dvije rečenice, u kojima u istoj službi, jedan do drugoga, nalazimo i akuzativ i lokativ: *»Liti je večeravâ na balaturi, a zimi u kužinu.« »Na jednon zidu bila je velika jedna litografija ... a na drugi zid bila je slika jednega lovca.«* (Ta je druga rečenica i inače zanimljiva, jer pokazuje da se broj *jedan* deklinira dvojako: jednon i jednega).

Glede instrumentala treba svakako spomenuti da Uvodić uzima prijedlog s uz instrumental sredstva (gdje mu u književnom jeziku nema mjesta): *gren s karon u poje; s nogan ga svega smečila; obilila s japnom; igrala bi se s mrvican o' kruva; s nogan razbivâ; badnû san s kamišon.* Ali jednako često nalazimo u Uvodića i knji-

ževnu (pravilnu) upotrebu bez prijedloga *s*: *sve je bilo japnon obiljeno; on je čvrsto špagon i žicon vezâ oba šofala; kad bi |je rukon dotakâ; riđe je lovi tršćicon.*

S druge strane, u Marka Uvodića nađu se počesto primjeri instrumentalna bez prijedloga *s*, iako bi tu u književnom jeziku trebalo da stoji: *kum bi sidî špančeron na glavi; kad bi on ulizâ baloton u ruci; otac je često vodi Roka sobon.* Naći ćemo u Uvodića i ove primjere pravilne upotrebe instrumentalna: *dica s tovaron odrestu; uvik s lipin misliman u glavi; s vrimenon ćemo to uredit.*

Od zamjenicâ spomenimo ča, koja (kao i u književnom jeziku) dolazi kao upitna i kao odnosna. Upitno značenje ima ona, na primjer, u ovim rečenicama: *Ča ću slušat? . . . Ča je, Toni, ča se smiješ? . . . Ča će reć da ste danas ovako kasno? . . .*; odnosno značenje pak nalazimo u rečenicama kao što su ove: *Sa svin ovin ča jeman na sebi, i suvišje s ovin bronzinon na glavi, izgledan ka maškara; obečâ jon je svašta, sve ča je tila; Na desnu je stranu sv. Martin na konju ča siče sabjon komad mantije za jednega siromaja.*

Od neodređenih zamjenica spomenimo ništa, koja ima isto značenje kao i u književnom jeziku, i ništo, koja znači nešto.

Za pridjeve je važno istaknuti da neodređeni oblik Uvodić upotrebljava jedino u nominativu jednine, i to u predikativnoj službi: *bî je dobar; brod je bî puno star; dok je jošćec bi malašan; bî je ka metijav.* Inače u atributivnoj službi Uvodić uvijek uzima određeni (duži) oblik pridjeva: *Kad je mali Roko malo ponarasta; svi jemadu debeli glas; U to doba umre jedan stari ribar.*

Kongruencija brojeva ponekad je u Uvodića neobična: razlikuje se od standardnoga književnog jezika, a ponekad je slična onoj u kajkavskim govorima. Citiram najprije cijelu rečenicu, da bi se shvatio smisao: *Kako su oba jemali nadimak, nikor i' po imenu nij' poznavâ i nij' zvâ, vengo samo po nadimku. Njega su zvali: Balauska, a nju: Cicela.* Uvodić, dakle, tu upotrebljava konstrukciju »oba imali« iako se radi o muškarcu i ženi. Evo još nekoliko primjera: *Oni su se dva stali malo ka šktivavat; pa bi oni dva igrali briškulu; poslin su oba sla'ko zaspali; oba su bili debeli.* (Ponavljjam: u svim je tim primjerima riječ o osobama različita spola.) Nešto su rjeđi primjeri pravilnog slaganja brojeva, pa nas Uvodić znade iznenaditi i ovakvim primjerom: *Na vrj skala bila su dvoja vrata.*

Broj jedan često se upotrebljava suvišno (pod utjecajem talijanskog jezika): *Marica je bila razmaženo jedno dite; Lipi jedan kontrast!; oveća jedna stina; da je to jedan sveti sakramenat.*

U osobitosti Uvodićeve sintakse ide i dosta česta upotreba pleonazama: *mala balaturica; s jednon malon ponistricon; mala potleušica; (s) malin krakuničen; kvasinu svoju vlastitu; dva crna mora (moro = crnac); malo živče; uzdignutin repon uzgor; naza' niki pedesetak godin.*

GLAGOLSKI OBLICI

Držim da se ovdje potrebno osvrnuti na dvije zanimljive konstrukcije splitskoga govora: *brez + da*, i *za + infinitiv*. Obje su u vezi s talijanskim konstrukcijama.

Uvodić upotrebljava prijedlog *brez* ili *prez* (= *bez*) i veznik *da* namjesto suprotne ili dopusne rečenice: *Brez da san došla u vas; prez da je 'e šjora Bete naučila; napila bi se kadikad i prez da jon on nazdravi; brez išta izist* (tu mjesto *da* i odgovarajućega glagolskog oblika stoji infinitiv); *brez da ikad više me'u sobon progovoridu*.

Konstrukciju *za + infinitiv* nalazimo često u Uvodića, i to ponajčešće kao zamjenu namjernoj rečenici: *da kupi sapuna za oprat se; za pošteno priživit; počê bi se spremivat za poč doma; Vajalo je učinit četer skalina za doć u dvor; za ulist u kuću, vajalo se prignut; koji bidu došli u Split za partit*.

U ostalome, što se tiče glagolskih oblika, sintaksa splitskog govora odgovara književnom jeziku. Tek ilustracije radi navedimo lijep primjer upotrebe kondicionala za događaje koji su se u prošlosti ponavljali: *Dok bidu ribari s ulovjenon ribon išli na ribarnicu da je prodadu, on bi na brodu kuvâ brujet o' ribe koju bi ostavili za se. Kad bi se ribari oko jedanajste ure s kruvon i vinon vraćali s ribarnice na brod, on bi na sri' broda stavî lopižu s brujeton, i svi bidu onda zaseli oko lopiže i stali jist...*

NAPOMENE O NEPROMJENLJIVIM RIJEČIMA

Što se tiče *prilogâ*, treba se osvrnuti na *veće*, *mal* i *toko*.

Pored priloga *više* Uvodić zna upotrijebiti, u istom značenju, i prilog *veće*: *najskoli* (= osobito, pogotovu) *ako su jemali malo veće vina u glavi; veće bi putî tačno sve izračunâ*.

Prilog *mal'* dolazi ponekad u Uvodića za pojačavanje (u značenju: *gotovo*) namjesto stranog priloga *deboto*: *Noge mu visidu i mal da se ne dotičedu mora; I onda se više nij' okrićâ, ven je još brže stâ odit, i mal da ne trkat*.

Toko znači *toliko*: *poslin toko godin*.

O *prijedlozima od* i o (*o'*) govoreno je u poglavlju o sintaksi padeža, također i o prijedlogu *brez* (*prez*).

Spomenimo još jedino oblike *me'u* (= među) i *ven(go)* (= nego, već).

U jednom primjeru nalazimo prijedlog *svrju* (= vrh) u značenju *osim*: *Sad je niman nikoga svrju sebe, a nimaš ni ti*.

Prijedlog *s* dolazi u još dva oblika: *sa* i *su*.

Od *veznikâ* zanimljiv je *ka* (= kao). On, kao i u književnom jeziku, dolazi u načinskom i poredbenom značenju: *Veliko je bilo veseje, ka ča je svuda kad se sin rodi; to bi izgledalo ka greb jedan; i da je tikvu bacî na kosti ka onu večer; a onda je čer malo napudrala i malo boje obukla, ka ča i to obišno biva.* Ali *ka* upotrebljava Uvodić počesto u značenju »*to jest*«, »*tobože*«, »*navodno*«, odnosno *ka* u njega dolazi poput neke stilske figure, što daje posebnu boju njegovu pripovijedanju: *Kad je dotrka doma, odmar se baci na posteju i stâ je ka izdisat; Odnile su mu jednu košuju nje-govu i jednu o' žene mu, a isto tako po jedne nji'ove mudante, to ka podgačice; Na dnu vrat fali desetak centimetri do praga, ča su pantagane, to ka štakori, izgrizli . . .; i to bi jemala bit ka škancija za pjate; Izjarali bi 'i bovaniman, to ka stinan; Onda bi počê inkana-t, to ka dražba.*

O REDU RIJEČI

U redu riječi nema kod Uvodića osobitosti, ako se izuzme položaj broja *jedan*. Naime broj *jedan* (za koji je kazano da ga pisac često upotrebljava i bez potrebe) dolazi često iza imenice na koju se odnosi: *To je radiša jedan; Bili su u kući jednoj; pa će vaša čer uza nj pristajat ka krajica jedna; Šjor Ante je bi cili čovik jedan; Odonda je postâ drugi čovik jedan; To je bi cvit o' čovika, cili čovik jedan.*

O AKCENTU

Šteta je što Marko Uvodić ne bilježi akcente. (Izuzetak su neki tekstovi u listu »Grom«; tu je on ponekad stavljao neke znakove koje danas nije moguće odgonetati.) Uvodić, zapravo, postupa poput drugih pisaca, onih koji pišu standardnim književnim jezikom, te bilježi akcenat i dužinu samo onda kada je to nužno za pravilan smisao riječi. Tako ćemo (da navedem nekoliko primjera) naći dugosilazni akcenat na zamjeničkom obliku *onâ*, da bi se ta pokazna zamjenica razlikovala od lične zamjenice 3. lica za žensku osobu *ona*. Slično je i s riječju *pô* (= polovica), koju treba razlikovati od prijedloga *po*, ili s pridjevom srednjeg roda *kakô* (= kakvo) da se taj pridjevski oblik ne bi zamijenio prilogom *kako*. Tako će Uvodić obilježiti akcentom imenicu *pûpa* (= lutka) za razliku od *pûpa* (= meki dio kruha, dio mesa bez kosti). Jednako postupajući, obilježiti će akcentom glagolski pridjev radni *kûpi* (= skupljao) za razliku od *kûpi* (= kúpio). Ali ni u tim malobrojnim primjerima nećemo naići na akut (možda i zato što tiskare nisu imale tog znaka).

Da bi se, u pomanjkanju označenih akcenata u Uvodićevim djelima, bar nešto reklo u naglasku u splitskom govoru, donosim ovdje akcentiran dio Uvodićeve humoreske »Eno je, još je živa!«. Akcentuaciju je izvršio R. Vidović:

Ōn je svè tō gucâ u sèbi i mučâ bi, jêrbo kad bi oti da jon čagōd kâ razjâsni, ōnda bi jōš vîšje ogrîza. Počela bi nâ nj víkat, i u zâdnju mu dokazîvala, da ōn to svè tâko navlâš činî, da jon bûde gōre, da se jōš vîšje razbōli, i da je ù greb pošâje. Akō bi ōn sâmu jednû rîč izústî, da se kâ obrâni, to bi tâko njōj dâlo ù glavu, da bi se ōdmar razbolîla i lègla u pōsteju, i ōdmar bi ga poslâla po likâra, jêrbo da će umrît. Ōn bi bîdan îša', zvâ bi râzne likâre, pa i onê za kojê bi mu onâ rêkla. I likâri su dolâzili, tâko, da sù se ná nju s vrîmenon svî splîski likâri izmînili, i svî, do jedân, nîsu znâli ništa, nijedân jon nij' mōga nâc bōlest. Onâ likâriman nè bi rêkla ništa, ven pōslin nâ muža bi otvorîla svû vâtru, njêmu bi svâšta izrêkla, sovâla i víkala bi.

Kad njêga nij' bilo dōma, víkala bi na službènicu. Vajâlo je da na níkoga vîče. Tō jon je kâ jedîna likarija bila, tō bi jon činîlo dōbro, a kad bi ōn jemâ iz ùreda dōc dōma, vézala bi glâvu, lègla bi na kanapè òli pōsteju i umîrala.

U tom je tekstu 129 naglašanih akcenatskih cjelina:

s kratkosilaznim akcentom 61 (47,9⁰/o);

s kratkouzlaznim svega dvije (1,5⁰/o);

s dugosilaznim akcentom 28 (21,7⁰/o);

s dugouzlaznim ih je 16 (12,4⁰/o);

s akutom su 22 (17,0⁰/o).

Najviše ih je, dakle, sa silaznom intonacijom (61 kratkosilazni i 28 dugosilaznih akcenata); kratkouzlazna su samo dva akcenta.

Kad je riječ o akcentu splitske čakavštine, navest ću što o tome piše R. Vidović: »*Akcentuacija* je najteži problem ovog teksta: u prvome redu zbog toga što riječi često imaju neizrazitu akcentuaciju, a to je vjerojatno posljedica miješanja dvaju akcenatskih područja: primorsko-čakavskog i kontinentalno-štokavskog. Nadimci imaju pet akcenata: kratkouzlazni, kratkosilazni, dugouzlazni, dugosilazni i čakavski akut. Dok su prva dva identična sa štokavskim, dotle mi se čini da su dugouzlazni i dugosilazni kraći od štokavskih a čakavski akut katkada nešto kraći, katkada slabije izrazit od onoga u otočkoj čakavštini: 12,5⁰/o nadimaka čini se da posjeduje dva akcenta, ili kao neka poluakcenta, to su sve nesastavljene riječi od tri i četiri sloga.« I još: »Kako se vidi, najčešći akcenat književnoga izgovora (kratkouzlazni) kod nadimaka je zastupljen mnogo manje, dok je najfrekventniji kratko-

silazni, ali ni njegova prevlast nije tako izrazita, pa se i ovdje pokazuje hibridni karakter splitskoga govora.«⁹ Iako je tu riječ o akcentuaciji splitskih nadimaka, smatram da su ti zaključci veoma zanimljivi i za ovaj rad.

O RJEČNIKU

Uz ovaj pokušaj išao bi i rječnik Uvodićeva jezika. Trebalo bi da rječnik obuhvati najposebnije riječi iz njegovih djela. Ma kako bio malen, rječnik bi ipak morao biti dosta — opsežan. Ja ga ne donosim samo zato što se rječnik nalazi na kraju »Izabranog libra Marka Uvodića Splićanina« kao i u 89. knjizi izdanja »Pet stoljeća hrvatske književnosti«. Prvi je (jer se odnosi na veći broj humoreski) mnogo širi od drugoga.

Spominjem tek to da je jezik, pa prema tome i rječnik Marka Uvodića pod jakim utjecajem talijanskog jezika, što ne treba posebno objašnjavati. Zato o riječima iz talijanskog dodajem nekoliko podataka. Talijanski nastavak *one* daje u splitskom govoru (i ne samo u njemu) *-un: il bottone — botun* (= dugme), *il pallone — balun* (= lopta). Samoglasnici talijanskih imenica muškog roda obično se u Uvodića na kraju gube: *il piatto — pjat* (= tanjur), *il prosciutto — pršut* (= šunka). Često dolazi i do izmjene roda: *il canestro — konistra* (= košara), *il contrabando — kontribanda* (= krijumčarenje).

Kakve sve glasovne promjene doživljavaju riječi iz stranih jezika, može se vidjeti i u dijelovima ovog napisa koji govore o samoglasnicima i suglasnicima. U dijelu o sintaksi ponešto je rečeno i o utjecaju talijanske sintakse na splitski govor.

ZAKLJUČAK

U zaključku smatram da treba ponoviti riječi R. Vidovića: *hibridni karakter splitskog govora*. Iako su iskazane u vezi s akcentuacijom, one se mogu primijeniti na splitski govor u cjelini. Premda je građa koju sam iznio nepotpuna, očito je da je malo jezičnih pojava koje bi u čakavskim djelima Marka Uvodića bile jedinstvene; većina ih dolazi u dvije ili više inačica.

Moglo bi se, kad je riječ o tome, postaviti pitanje je li Uvodić dovoljno pazio na čistoću splitske čakavštine, na kojoj je stvorio svoja umjetnički najvrednija djela. Zašto se nije držao određenoga »splitskog standarda«? Nije li, možda, posrijedi piščeva nebriga za jezik kojim se služio?

Na ta pitanja može nas navesti sam Uvodić, koji je 1940. godine, pred izlazak »Libra Marka Uvodića Splićanina«: izjavio: »Zvaće se 'Libar Marka Uvodića Splićanina'. To malo ka sića na Libar Marka Marulića Splićanina, *ali ja nimam literarnih preteži* (podvukao S. B.), ja se ne mećen s Marulićen. Istina, ja san Marko, a i on je Marko, ja san se rodija u Splitu, a i on se rodija u Splitu, pa smo oba Splićanina, ali on je pisa literaturu, a ja san želija samo da pišen medicinu...«¹⁰ Iako bi se iz vlastita Uvodićeva priznanja da on nema »literarnih preteži« (= literarnih pretenzija) i da je želio samo pisati »medicinu« moglo zaključiti da se o jeziku nije brinuo — takav bi zaključak bio kriv. Jer Uvodić je kakvoćom nekih svojih djela dokazao da ona imaju i te kako visoke »literarne preteži«. A zna se da se umjetnički vrijedna književna djela ne stvaraju — nebrigom za jezik. Uvodić je, dakle, morao voditi brigu o jeziku (i ne samo o njemu). On nije »kriv« što je govor na kome se izražavao bio — hibridan. Njegova briga za umjetničko ruho pripovijesti koje je pisao mora da je u sebi sadržavala i brigu za jezik kao sredstvo njegovih umjetničkih zamisli. Inače on ne bi bio ono što jest: istinski čakavski stvaralac o životu jednoga grada u određeno vrijeme.

Zaključujem dakle ovo. Marko Uvodić Splićanin pisao je na čakavštini koja je već u njegovo doba bila pod jakim utjecajem štokavštine ikavskog tipa.

Ne treba ni spominjati da je, od Uvodićeva vremena, taj utjecaj — zbog novih, i najnovijih migracija — još jači.

¹ M. Uvodić Splićanin, Đ. Vilović, D. Anđelinović: IZABRANA DJELA, »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 89, Zora-Matica hrvatska, Zagreb, 1968, str. 11. i 12.

² DRUGI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIĆANINA, Novinsko-izdavačko poduzeće »Slobodna Dalmacija«, Split, 1952, str. 207. i 208.

³ ZBORNIK U PROSLAVU PETSTOGODIŠNJICE ROĐENJA MARKA MARULIĆA, JAZU, Zagreb, 1950, str. 248.

⁴ Dr Radovan Vidović: O POSTANKU I ZNAČENJU SPLITSKIH NADIMAKA, izdanje Muzeja grada Splita, Split, 1965, str. 5.

⁵ M. Uvodić: ONA OD PIVCA (šala u 1 činu), Splitska društvena tiskara, Split, 1926, str. 10.

⁶ Ibid., str. 10.

⁷ DRUGI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIĆANINA, str. 115.

⁸ Ibid., str. 7.

⁹ Dr R. Vidović: o. c., str. 7. i 8.

¹⁰ DRUGI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIĆANINA, str. 207.